อนุสรณ์

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ

นางบุญชู สงเคราะห์พันธุ์

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก

วัดโสมนัสวิหาร

ร์ ที่ 19 มีนาคม 2516

อนุสรณ์
เนื่องในงานฌาปนกิจศพ

นางบุญชู สงเคราะห์พันธุ์

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก

วัดโสมนัสวิหาร

วันจันทร์ที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๑๖

คุณแม่บุญชู ส่งเคราะห์พันธุ์

ชาตะ ๖ มิถุนายน ๒๔๔๙

มรณะ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ประวัติย่อ

คุณแม่บุญชู สงเคราะห์พันธุ์ เกิดเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๔๔๙ ณ บ้านซึ่งอยู่ที่ตรอกข้างโรงพยาบาลกลาง อำเภอป้อมปราบ กรุงเทพมหานคร เป็นธิดานายบุญช่วย และนางทองอยู่ กระฉ่อนคุณ เมื่อเยาว์วัยคุณแม่ได้ศึกษาอยู่ที่โรง-เรียนสายปัญญา เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้ตั้งโรงเรียนสอนเด็ก ๆ ณ บริเวณบ้าน เมื่อคุณแม่มีอายุได้ ๒๐ ปี ได้ทำการสมรสกับคุณพ่อ ประเสริฐ สงเคราะห์พันธุ์ ซึ่งทำงานเป็นเสมียนอยู่ที่ห้างนายเลิศ

คุณแม่มีบุตรและธิดากับคุณพ่อรวม ๔ คน คือ.—

๑. นายปรีชา สงเคราะห์พันธุ์
๒. พันเอก เดช สงเคราะห์พันธุ์
๓. นางสาว ชูศรี สงเคราะห์พันธุ์
๔. นายแพทย์ สิงห์ สงเคราะห์พันธุ์

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ พระยาภักดีนรเศรษฐ เจ้าของห้างนายเลิศ ได้ตั้งสาขาห้างนายเลิศขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และได้แต่งตั้งให้คุณพ่อเป็นสมุห์บัญชีของห้างนายเลิศ สาขาเชียงใหม่ คุณพ่อจึงได้พาคุณแม่และลูกๆไปอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่

และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ คุณแม่ได้ป่วยเป็นโรคประสาท ความดันโลหิตสูงและเบาหวาน จึงต้องมาพักรักษาตัวที่กรุงเทพ ฯ เมื่ออาการดีขึ้นจึงได้พักอยู่กับบุตรชายคนรอง คือ พันเอก เดช สงเคราะห์พันธุ์ ณ บ้านเลขที่ ๖ ซอยบรรณสาร ถนนสุขุมวิท กรุงเทพมหานคร ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ คุณแม่ป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูงมีอาการหมดสติ ขณะนั้นบุตรชายคนรองต้องไปราชการต่างจังหวัด บุตรสะใภ้ กุสุมา สงเคราะห์พันธุ์ จึงได้พามารักษาที่โรงพยาบาลศิริราช และได้โทรเลขเรียกบุตรชายนายแพทย์ สิงห์ สงเคราะห์พันธุ์ ซึ่งรับราชการอยู่ที่โรงพยาบาลจังหวัดลำปาง มาทำการพยาบาลด้วย แต่ปรากฏว่าคุณแม่อาการป่วยหนักถึงเข้าขั้นโคม่าแล้ว และนายแพทย์ได้ร่วมกันวินิจฉัยว่าเส้นโลหิตในสมองแตก หมดโอกาสที่จะรักษาได้แล้ว คุณแม่ได้ถึงแก่กรรมด้วยความสงบเมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ณ โรงพยาบาลศิริราช สิริรวมอายุได้ ๖๖ ปี

ด้วยอำนาจกุศลที่คุณแม่ได้บำเพ็ญไว้ดีแล้วนั้น จงตามสนองให้คุณแม่ได้ประสบสรรพอิฏฐารมณ์ สมบูรณ์ด้วยความสุขในภพนั้น ๆ เทอญ ฯ

คำไว้อาลัยของลูก

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ เป็นวันที่ลูกทุกคนของคุณแม่ไม่อาจจะลืมได้ เพราะเป็นวันที่คุณแม่ได้จากลูกไปอย่างไม่มีวันกลับ ดังที่เคยได้กล่าวกันมาว่า

ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น
ฟื้นไม่มี หนีไม่พ้น

ในที่สุด ทุกคนก็จำเป็นต้องพบเหตุการณ์เช่นนี้ โดยไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ แม้ว่าจิตใจของลูกทุกคนมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้คุณแม่กลับคืนมา แต่ก็ไม่มีสิ่งใดในโลกจะกระทำเช่นนั้นได้ เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ทองได้โค่นลง ยังความเศร้าโศกให้แก่ลูกเป็นอย่างยิ่ง

อันความตายนั้นเป็นสิ่งจริงแท้แน่นอน และจะต้องเกิดขึ้นกับทุก ๆ คน จะผิดอยู่ก็ที่เวลาเท่านั้น แม้จะคิดได้อย่างนั้นก็ตาม ลูกก็ไม่อาจจะหักห้ามความเสียใจ ความเสียดาย ความระลึกถึงและอาลัยรักคุณแม่ได้

คุณความดีของคุณแม่ที่มีต่อลูกทุกคนนั้นสุดจะพรรณนาได้ คุณแม่เป็นพรหมของลูกโดยแท้ เมื่อลูกยังเป็นเด็ก ๆ อยู่ คุณแม่ได้ใช้วิชาความรู้ที่ศึกษามาทำการสอนลูกทุกคน และคอย

ดูแลการศึกษาของลูกโดยตลอด ซึ่งมีผลให้ลูกสอบได้คะแนนดีทุก ๆ คน ยามใดที่ลูกเจ็บป่วยก็ช่วยรักษาพยาบาล ยามใดที่ลูกมีทุกข์คุณแม่ก็ไม่เคยทอดทิ้ง จะให้ความอบอุ่นเป็นกำลังใจอยู่อย่างใกล้ชิดเสมอ

คุณแม่สุดที่รักได้จากลูกไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ ลูกสูญเสียคุณแม่ไปแล้วแทบจะพูดได้ว่าลูกไม่มีอะไรจะเหลืออยู่เลย จะมีเหลืออยู่ก็คือ ชีวิตของลูกจะต้องดิ้นรนต่อสู้ต่อไป ถ้ามีญาณวิถีใด ๆ ที่จะให้คุณแม่ทราบได้แล้ว ขอให้คุณแม่ประจักษ์ด้วยเถิดว่าลูกทุกคนภูมิใจที่จะเกิดเป็นลูกของแม่อีกทุก ๆ ชาติ ในชีวิตของคุณแม่ที่ผ่านมา คุณแม่ต้องลำบากตรากตรำเพื่อลูกมามากแล้ว ต่อไปนี้ลูกเชื่อเหลือเกินว่าคุณความดีด้วยกุศลผลบุญที่คุณแม่ได้ทำไว้ คุณแม่จะต้องไปสถิตอยู่ในวิมานสถานที่สุขที่สุด

ด้วยความอาลัยรักอย่างสุดซึ้ง บรรดาลูกไม่สามารถที่จะนำคุณแม่กลับมาร่วมในมนุษย์โลกได้อีกแล้ว จึงขอตั้งจิตอธิษ-ฐานอุทิศผลบุญราศีที่ลูกได้ร่วมกันทำ จงมาดลบรรดาลให้วิญ-ญาณอันสริสุทธิ์ของคุณแม่ไปสู่สุคติในสมปรายภพด้วยเทอญ ฯ

จากลูกของคุณแม่

ทศบารมี

พระครูประกาศสมาธิคุณ

บารมี

ข้อปฏิบัติสำหรับบุคคลผู้ที่ปรารถนา "พุทธภูมิ" หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า "พุทธการกธรรม" คือธรรมที่จะทำให้สำเร็จเป็น พระพุทธเจ้า ท่านเรียกว่า "บารมี" แปลว่า กิริยาของท่านผู้ยิ่งยวดซึ่งหมายเอาพระโพธิสัตว์ ท่านจำแนกไว้เป็น ๑๐ ประการ คือ

๑. ทาน การให้
๒. ศีล การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย
๓. เนกขัมมะ การไม่ติดในสิ่งใด ๆ
๔. ปัญญา ความรอบรู้
๕. วิริยะ ความเพียร

๖. ขันติ ความอดทน

๗. สัจจะ ความจริง

๘. อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น

๙. เมตตา ความหวังดีต่อผู้อื่น

๑๐. อุเบกขา ความวางเฉย

พระพุทธเจ้าของพวกเราทั้งหลายพระองค์นี้ ก่อนแต่ที่พระองค์จะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงบำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติ ๑๐ ประการนี้ อย่างเคร่งครัดมาแล้วนับจำนวนปีไม่ได้ ฉะนั้นในที่นี้จะได้นำตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีธรรม ๑๐ ประการ ของพระพุทธเจ้ามาเป็นตัวอย่าง เพื่อเสริมศรัทธาของท่านผู้ปรารถนาพุทธภูมิ ดังกล่าวแล้วดังต่อไปนี้

พระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ยังเสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส เกิดในตระกูลพราหมณ์ ในเมืองอมรวดี เมื่อพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลก เกิดความเบื่อหน่าย จึงออกบวชเป็นดาบสจนได้ฌานและอภิญญาโดยสมควร เมื่อได้ทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าทีปังกร เสด็จไปสู่เมือง

อมรวดี สุเมธดาบส จึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น และได้อุทิศยอมพลีตัวเองให้เป็นสะพาน ให้พระพุทธเจ้าทรงเสด็จพระราชดำเนินไปบนหลัง ด้วยไม่ปรารถนาจะให้พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ต้องย่ำเหยียบโคลน เพราะสถานที่นั้นเป็นที่ลุ่ม และยังถมเพื่อรับเสด็จไม่เรียบร้อย ท่านได้ตั้งความปรารถ-นาไว้ว่า ด้วยการอุทิศตนอย่างนี้ ขอให้ได้สำเร็จเป็น "พระพุทธเจ้า" ในอนาคต

นับแต่นั้นมา สุเมธดาบสก็ยึดถือปฏิปทาข้อปฏิบัติ ในการที่จะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า คือ บารมีธรรม ๑๐ ประการอย่างเคร่งครัดตลอดมา

สุเมธดาบส ได้เวียนว่ายตายเกิดบำเพ็ญ "พุทธการก-ธรรม" ๑๐ ประการนี้ จนวาระสุดท้ายได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และทรงได้รับพระนามว่า "พระโคตมพุทธะ"

สำหรับในหนังสือเล่มเล็กนี้ จะขอเขียนเล่าแต่เพียงพระบารมีเท่านั้น จะขอยุติไม่เล่าถึงอุปบารมี และปรมัตถบารมีซึ่งเป็นพระบารมีอันยิ่งยวดขึ้นสูงกว่า เพื่อให้สมควรแก่หน้ากระดาษและเวลาอันเล็กน้อย ที่พอจะหามาเขียนได้ในขณะนี้ ฯ

๑. ทานบารมี

ทาน เป็นชื่อของกุศลเจตนาอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สละแบ่งปันทรัพย์สมบัติ ตลอดจนถึงร่างกายและชีวิต ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นการป้องกันไม่ให้เห็นแก่ตัวจนเกินไป

ความไมตรีระหว่างกัน ความสามัคคีของหมู่คณะ ถ้าหากขาดทานเสียอย่างเดียวก็เจริญงอกงามไม่ได้ ดังนั้นท่านจึงจัดทานบารมีไว้ในอันดับหนึ่ง พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงบำเพ็ญทานบารมี เมื่อพระองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นพราหมณ์มีนามว่า สังขะ

เรื่องสังขะพราหมณ์

เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงอุบัติขึ้น ในตระกูลพราหมณ์ มีนามว่า "สังขะ" อยู่ในเมืองโมลินี มีอัธยาศัยพอใจในการบริจาคทานอย่างยิ่ง สมัยหนึ่งกำลังเดินทางข้ามมหาสมุทรเพื่อไปค้าขายยังต่างประเทศ ได้พบพระปัจเจกพระพุทธเจ้าที่

ท่าเรือเดินสวนทางมา เวลานั้นกำลังเที่ยง แดดร้อนจัดเผาพื้นดินแข็งให้ร้อนแรงอย่างยิ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าเดินมาด้วยเท้าเปล่า ร่มก็ไม่มี สังขะพราหมณ์เมื่อได้เห็นดังนั้นก็มีจิตยินดีถอดรองเท้าและถวายร่มที่ตนมีอยู่นั้นให้แก่ท่าน การเสียสละของสังขะพราหมณ์ครั้งนี้ แม้ว่าจะเล็กน้อย แต่ก็แสดงถึงนิสัยอันงาม ที่ยินดีสละความสุขของตนให้แก่คนอื่น

ทานที่สังขะพราหมณ์สละในครั้งนี้ มีผลไพบูลเพราะประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. ผู้รับบริสุทธิ์
๒. ผู้ให้บริสุทธิ์ และ
๓. ทานนั้นก็บริสุทธิ์

ดังนั้น จึงปรากฏว่า เมื่อสังขะพราหมณ์ถวายแล้วก็แล่นเรือต่อไป ในวันที่ ๗ เกิดพายุใหญ่ เรืออับปาง แต่ด้วยอานิสงส์แห่งทานบารมีได้ช่วยให้สังขะพราหมณ์รอดชีวิต เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ พร้อมทั้งเกิดโชคลาภอีกมากมาย.

๒. ศีลบารมี

วัตถุบางอย่างมนุษย์ผสมขึ้นมา ก็เพื่อขัดสีฉวีวรรณของร่างกายของตนให้สะอาด เช่น สบู่เป็นต้น ศีลก็เป็นสิ่งหนึ่ง ที่จะ ช่วยขัดสี ฉวีวรรณ ของผู้รับ ปฏิบัติ คือฟอกเอาความไม่ดี ทางกาย วาจาออกให้ดีขึ้น คนมีมารยาทเลวทรามกลับกลายมาเป็นคนสงบเสงี่ยม ก็เพราะศีล คนมีวาจาหยาบคายกลับกลายเป็นคนมีวาจาไพเราะอ่อนหวาน ก็เพราะศีล ดังคำที่ท่านแต่งไว้เป็นกลอนว่า

อันสตรีไม่มีศีลก็สิ้นสวย บุรุษด้วยไม่มีศีล
ก็สิ้นศรี
แม้พระสงฆ์ไม่มีศีลก็สิ้นดี ข้าราชการศีลไม่มี
ก็หยาบคาย

พระพุทธองค์ ของเรา ทรง บำเพ็ญ ศีล บารมี อย่าง ยิ่ง ยวด เมื่อพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระยาช้างเผือก

เรื่องพระยาสีลวกุญชร

พระโพธิสัตว์ เมื่อพระองค์เสวยพระชาติเป็นช้างเผือก มีอวัยวะสมบูรณ์สมส่วน งดงามตามลักษณะของมงคลหัตถี อาศัยอยู่ในราวป่าหิมพานต์ เกิดอิดหนาระอาใจในการอยู่คลุกคลีกับหมู่คณะ จึงหลีกออกมาแสวงหาความสงัด และบำเพ็ญจริยาอย่างมั่นคง จึงมีชื่อว่า "สีลวนาคราช"

ครั้งหนึ่ง พระยาช้างเผือกได้พบคนหลงทาง หวังจะช่วยให้พ้นทุกข์ด้วยเกิดสงสาร จึงจัดการนำบุรุษนั้นขึ้นคอนำไปส่งจนถึงราวป่าและกลับบ้านได้ในที่สุด เมื่อชายหลงทางนั้นกลับถึงบ้านแล้ว ได้พบกับช่างทำงาจึงถามราคาของงาช้างดู เมื่อทราบว่า งาช้างป่ามีราคาดี จึงเดินทางเข้าสู่ป่า ด้วยหมายใจจะพบพระยาช้างเผือก ตัวที่เคย ช่วยเหลือตน นั้น อีกครั้งหนึ่ง ด้วยหมายใจจะของาไปขายเลี้ยงชีพ พยายามเสาะหาจนพบ เมื่อพบแล้วจึงพูดอ้อนวอนขอตัดงา เพื่อขายเอาเงินมาแก้ความขัดสนที่ตนเองกำลังประสบอยู่ ด้วยกิริยาท่าทางที่น่า

สงสาร พระยาช้างใจอ่อนยินยอมอนุญาตให้ตัดได้ ครั้งที่หนึ่งล่วงไปแล้ว ครั้งที่สองก็มาขออีก ได้ความกำเริบใจขออีกเป็นครั้งที่สาม และตัดงาของพระยาช้างนั้นตามอำเภอใจอย่างปราศจากความรู้สึก สำนึกในบุญคุณของพระโพธิสัตว์ช้างเผือกนั้น เพราะนิสัยอันธพาล แม้กระนั้น พระยาช้างผู้ประเสริฐก็อดกลั้นโทสะเพราะความเจ็บปวด ไม่ยอมประพฤติล่วงศีลคือการฆ่าตอบแทน

ด้วยผลบาปจากการไม่รู้คุณคน มีนิสัยโลภมากลามกอย่างนี้ ขณะชายผู้นั้นเดินพ้นจากสายตาของพระยาช้างเผือกเท่านั้นก็ถูกแผ่นดินสูบลงไปสู่อเวจีมหานรก

คนชั่วแม้แผ่นดินที่ไม่มีหัวใจ ก็ยังไม่ยินดีที่จะทานน้ำหนักไว้ เลยหมดกำลังที่จะรับไว้บนผืนดินนี้อีกต่อไป ฯ

๓. เนกขัมมบารมี

การไม่ติดอยู่ในสิ่งใด ๆ อันเป็นเหตุที่จะจูงใจให้รักและเกลียดชัง จนไม่มีเวลาจะถอนตนออกเสียได้

ตรวจตราและพิจารณาโดยใช้วิจารณปัญญาโดยถ่องแท้ ปราบปรามการติดนั้นให้น้อยลงไป แม้ว่าจะไม่ถึงขั้นสูงสุด แต่ก็ไม่ยอมตนให้ตกอยู่เป็นทาสของสิ่งเสพย์ติดนั้น ๆ เรียกว่า "เนกขัมมะ"

การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ของพระพุทธองค์ในอดีต ซึ่งพอจะสาวหาเรื่องมาแสดงเป็นอุทาหรณ์ได้ ดังต่อไปนี้

อโยฆรชาดก

เมื่อครั้งที่พระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติ อยู่ในเมืองพาราณสี พระอัครมเหสีทรงพระครรภ์แก่ และเมื่อถึงเวลาประสูติ นางยักษิณีตนหนึ่งแปลงกายเป็นมนุษย์ มาจับพระโอรสนั้นกินเสีย ที่เป็นอย่างนี้ก็ด้วยอำนาจจองเวรจองกรรมกันไว้แต่ชาติปางก่อน ๆ ซึ่งมีเรื่องดังต่อไปนี้

ทั้งสองนางนี้ คือ พระอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตกับนางยักษิณีเคยเกิดมาร่วมสามีเดียวกันแต่ชาติปางก่อน นางหนึ่งมีบุตร ส่วนอีกนางหนึ่งไม่มี และได้จองเวรไว้ว่า เกิดชาติ

หน้าฉันใด ขอให้เกิดมาจองผลาญกันทุก ๆ ชาติ ด้วยผลของการจองเวรจองกรรมนี้ นางที่มีบุตรได้กลับชาติมาเกิดเป็นอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต และอีกนางหนึ่งกลับชาติมาเกิดเป็นนางยักษิณี

ทั้งสองครั้ง ที่พระอัครมเหสีประสูตรพระราชโอรส นางยักษิณีปลอมกายมาจับกินเสียทั้งสองคราว จนเป็นเหตุให้เกิดความวิตกทุกข์ร้อนอย่างยิ่ง เมื่อการคลอดครั้งที่สามกำลังจะเกิดขึ้น ในครั้งที่สามนี้พระโพธิสัตว์ทรงมาปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสี ครั้งนี้พระเจ้าพรหมทัตได้รับสั่งให้จัดทำพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการไล่ภูตผีปีศาจ และเป็นเสมือนเกราะกำบังไม่ยอมให้พระโอรสองค์ที่สามนี้ ต้องตกเป็นเหยื่อของ นางยักษิณีอีก มีการผูกใบตาลที่ข้อพระหัตถ์ของพระโพธิสัตว์ ตามความเชื่อถือของคนในสมัยนั้น และเครื่องป้องกันอันสุดท้ายก็คือพระองค์ทรงรับสั่งให้สร้างโลหปราสาท เรือนเหล็ก ให้พระโอรสประทับอยู่ในเรือนเหล็กนี้ตลอดกาล พระองค์ทรงรับสั่ง

ให้ทำทุกอย่างเท่าที่จะแน่ใจว่า นางยักษิณีจะมาจับพระโอรสไปกินอีกไม่ได้

ครั้นต่อมา พระราชโอรสทรงเจริญวัยขึ้นแล้ว ก็ทรงประทานพระนามว่า "อโยฆรกุมาร" เมื่อพระชนมายุของพระราชโอรสได้ ๑๖ พระพรรษา พระราชบิดาจึงจัดทำพิธีบรมราชาภิเษกอย่างมโหฬาร

ตลอดเวลา ๑๖ ปี พระโพธิสัตว์ได้รับการเลี้ยงดูมาภายในโลหปราสาทนั้นเท่านั้น ไม่มีโอกาศได้เห็นทิวทัศน์ภายนอกเลย ดังนั้นเมื่อวันแรกที่ได้รับพระบรมราชาภิเษก ขณะกำลังเลียบพระนคร พระองค์ได้ทอดพระเนตรดูตามแถวถิ่นภูมิสถาน ตลอดทั่วพระราชอุทยานและสระโบกขรณี ซึ่งประดับตกแต่งไว้อย่างสวยงามหาที่เปรียบไม่ได้ จึงทรงดำริว่า พระองค์ถูกขังในเรือนจำนานเท่านาน ทำให้ไม่เคยเห็นโลกอันตระการดุจราชรถนี้เลย ทรงไต่ถามอำมาตย์และได้รับคำตอบว่าเพราะเหตุมาแต่นางยักษิณีกินพระเชฏฐาทั้งสองพระองค์ ดังนั้น เพื่อ

ความไม่ประมาทและปลอดภัย พระราชบิดาจึงให้พระองค์ประทับอยู่ในเรือนเหล็กอย่างนี้

เมื่อได้ทรงสดับอย่างนี้ก็ทรงดำริว่า เมื่อเราอยู่ในท้องมารดาถึง ๑๐ เดือน ก็เหมือนอยู่ในโลหกุมภีนรก เมื่อออกมาแล้วก็ต้องถูกขังอยู่ในเรือนจำเหล็กแห่งนี้อีกนับได้ถึง ๑๖ ปี แม้ว่าจะรอดตายมาได้จากการฆ่ากินของยักษิณี ก็ใช่ว่าเราจะพ้นความไม่แก่ไม่ตายก็หาไม่ คิดได้อย่างนี้แล้วก็ทรงดำริจะสละสมบัติบวชเสียในวันนั้น คอยหาโอกาสจะถวายบังคมลาสมเด็จพระราชบิดา

ในที่สุดพระโพธิสัตว์พยายามอธิบายเหตุผล จนสมเด็จพระราชบิดาพระทัยอ่อน ยินยอมให้บวชได้ตามปรารถนา และพระองค์เองก็ออกบวชตามพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกัน โดยมอบสมบัติให้เป็นหน้าที่ของหมู่อำมาตย์ จะเลือกใครที่สมควรขึ้นครองต่อไป

เมื่อประชาชนได้ทราบการออกบวชของพระราชา และพระโอรสครั้งนั้น จึงพากันออกบวชตามด้วยเป็นอันมาก พระ

โพธิสัตว์ได้พาบริวารหมู่ใหญ่ จำศีล ภาวนา อยู่ในอาศรมสถานเป็นดาบสในที่สุด นี่คือการเสียสละสมบัติ เพื่อเนกขัมมบารมีของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้

๔. ปัญญาบารมี

ความรอบรู้ ปราศจากความลังเลสงสัยไม่แน่นอน หรือความเข้าใจผิด เรียกว่า ปัญญา เป็นประดุจดวงประทีปที่ส่องทางดำเนินชีวิตให้เป็นไปโดยสะดวกผาสุก เป็นประดุจอาวุธที่จะผ่าฟันอุปสรรคชีวิต ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และเป็นคุณธรรมที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสำเร็จแห่งความปรารถนาทุกอย่าง

การที่จะเอาชนะอุปสรรคนั้น ๆ และก้าวขึ้นสู่ฐานะที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนได้บรรลุพระโพธิญาณนั้น ก็ต้องอาศัยอานุภาพของปัญญาบารมีเป็นสำคัญ ความโง่เขลาไม่เคยช่วยทำให้มนุษย์ให้เปลี่ยนจากภาวะที่ต่ำ ให้อยู่ในภาวะที่สูงได้เลย

พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมีมา ในอดีต ดังตัวอย่างที่ยกมาแสดงไว้ ณ ที่นี้

เรื่องสัมภวกุมาร

ในอดีตกาล พระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า "ธนญชัย โกรพย์" ดำรงราชย์ในพระนครอินทปัตถ์ ในแคว้นกุรุ มีพราหมณ์ชื่อ สุจีรตะ เป็นปุโรหิต วันหนึ่งพระองค์ทรงถกปัญหาธรรมชื่อ "ธรรมยาคะ" กับท่านพราหมณ์ปุโรหิตว่า เมื่อพระองค์ทรงปกป้องไพร่ฟ้าประชาราษฎร์โดยธรรมอย่างนี้ แต่ด้วยเหตุใดเราจึงหลีกเลี่ยงจากการนินทาไม่ได้ ท่านพราหมณ์ปุโรหิตมืดมนไม่สามารถจะตอบปัญหานี้ได้ แต่ก็ไว้ท่าว่าตนนี้ฉลาด ดังนั้นจึงทูลพระราชาว่า นอกจากวิธูรพราหมณ์แล้ว คนอื่นยากที่จะแก้ได้ เมื่อพระองค์สดับดังนั้นรับสั่งให้สุจีรตะพราหมณ์เดินทางไปยังสำนักของท่านวิธูรพราหมณ์ พร้อมด้วยแผ่นทองคำที่ตีเป็นแผ่น เพื่อจารึกคำวิสัชนาลงในแผ่นทองนั้น และได้ส่งไปพร้อมด้วยเครื่องบรรณาการเป็นอันมาก

ท่านสุจีระเที่ยวค้นหา ท่านวิธูร พราหมณ์เท่าไรก็ไม่พบ แม้จะถามท่านผู้ที่ได้รับยกย่องในที่แห่งนั้น ๆ ว่าเป็นบัณฑิตก็ไม่มีใครที่สามารถจะแก้ปัญหาที่ถามนั้นได้ ดังนั้นท่านสุจีรตะจึงเดินทางต่อไปเรื่อย ๆ จนถึงพระนครพาราณสี และได้พบท่านวิธูรพราหมณ์ที่นั่น เมื่อได้โอกาสจึงถามข้อข้องใจนั้น แต่ท่านวิธูรพราหมณ์ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหานั้นได้เช่นเดียวกัน เพราะมัวสาละวนอยู่กับการคิดแก้คดีความของประชาชนอยู่ จึงบอกให้ท่านสุจีรตะไปหาภัทรพราหมณ์ผู้บุตรของตน

ท่านสุจีรตะไปพบกับภัทรพราหมณ์ ก็เป็นขณะที่ภัทร-พราหมณ์กำลังสุขสบายอยู่ด้วยปรทาริกกรรมไม่อาจจะแก้ปัญหานี้ได้ จึงแนะนำให้ท่านสุจีรตะไปถามสัญชยกุมาร แม้สัญชย-กุมารก็ไม่อาจจะแก้ปัญหานี้ได้ เพราะมีจิตขุ่นมัวเช่นเดียวกัน แต่ก็ได้แนะนำให้ท่านสุจีรตะพราหมณ์ไปหาสัมภวกุมาร ผู้เป็นน้องชายของตน ซึ่งมีอายุได้เพียง ๗ ขวบ โดยอ้างว่ามีปรีชาปัญญาเฉลียวฉลาด ท่านสุจีรตะเมื่อได้ฟังดังนั้นก็สำคัญผิดคิดว่าอะไรกันเด็กอายุ ๗ ขวบ จะแก้ปัญหาที่ผู้ใหญ่หลายคน

แก้ไม่ได้ แต่ก็อยากจะให้หมดสงสัยว่า ไม่มีใครแก้ได้แน่จึงถามว่า ก็น้องชายท่านอยู่ที่ไหนเล่า สัญชัยกุมารก็ชี้บอกว่า โน่นแน่ สัมภวกุมารกำลังเล่นอยู่กับเพื่อนเล่นทั้งหลาย ไปถามเขาดูเถิด

ขณะที่ท่านสุจีรตะเข้าไปหาสัมภวกุมารนั้น เป็นเวลาที่สัมภวกุมารกำลังเล่นฝุ่นอยู่อย่างสนุกสนาน เมื่อพระโพธิสัตว์เห็นพราหมณ์มายืนอยู่ข้างหน้าอย่างนั้น จึงถามว่า มีธุระอะไร ? เมื่อสุจีรตะพราหมณ์ได้บอกเรื่องราวทั้งหมดแล้ว พระโพธิสัตว์ก็แสดงธรรมยาคะนั้น ให้ฟังอย่างถูกต้องไม่เป็นที่สังเลสงสัย

๕. วิริยบารมี

"วิริยะ" คือ ความเพียร ตามพยัญชนะ แปลว่า ความเป็นผู้กล้า หมายความเป็นผู้กล้าในการประกอบกรณียกิจ ไม่ครั่นคร้ามย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งหลาย

ความเพียร ตามหลักธรรมหมายถึงความเพียรในสิ่งที่ชอบ คือเพียรไม่ทำความชั่วที่ยังไม่เคยทำ เพียรเลิก

กระทำความชั่วที่เคยทำแล้ว และพยายามทำดีให้มากยิ่งขึ้นบุคคลที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตได้ก็ด้วยความเพียร

ความเพียรท่านจัดเป็น ๓ ขั้น คือ ขั้นธรรมดา ขั้นกลาง และขั้นสูง

ขั้นธรรมดา คือเพียรเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ในเมื่อเขาได้รับความลำบากเดือดร้อน

ขั้นกลาง คือความเพียรที่เป็นไปในสิ่งภายนอก แต่เนื่องด้วยตน เช่นเพียรเพื่อรักษาทรัพย์สมบัติ หรือเกียรติคุณของตนเอง หรือพวกพ้องไม่ให้มัวหมองเสียหาย

ขั้นสูง คือความเพียรที่จะต้องต่อสู้กับอันตรายชีวิต กล่าวคือ เมื่อตกอยู่ในที่ที่มีอันตรายรอบด้าน ก็เพียรต่อสู้กับอันตรายนั้น ๆ อย่างแรงกล้าจนนำชีวิตรอดมาได้ หรือเพียรก่อสร้างความสุข ความเจริญขั้นสูงสุดให้เกิดแก่ตน

พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ได้บรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นความสุขอันยอดเยี่ยม ก็เพราะความเพียร ๓ ขั้นนี้ พระองค์ได้ปฏิบัติตลอดเอนกชาติในอดีต จนถึงปัจจุบันชาตินี้

ดังนั้น ความเพียร จึงชื่อว่าเป็นบารมีประการหนึ่ง บัดนี้จะได้นำชาดกที่พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญมาแสดงไว้เป็นตัวอย่าง

เรื่องพระยากระบี่

ในอดีตกาล สมัยที่พระเจ้าพรหมทัตยังเสวยราชย์อยู่ ณ พระนครสาวัตถี ในหมู่บ้านชื่อกาสิกคาม มีชาวนาผู้หนึ่งเมื่อไถนาแล้วจึงปล่อยฝูงโคให้และเล็มหญ้า ตามท้องทุ่งอันกว้างใหญ่นั้น เมื่อฝูงโคได้และเล็มหญ้าเพลินเข้าไปสู่ดงดิบ เมื่อได้เวลากลับบ้านพราหมณ์นั้นก็เลิกงานและหมายใจ จะจูงฝูงโคเหล่านั้นกลับบ้านด้วย แต่ไม่เห็นฝูงโคของตนเลย เกิดความโทมนัสเที่ยวค้นหาอยู่ในดงดิบ ก็ไม่สามารถจะพบได้ เดินหลงทางเข้า

ไปในดงลึกหาทางกลับไม่ได้ ต้องสู้ทนกับความหิวกระหาย อย่างที่สุด เมื่อเดินไปพบต้นมะพลับ ซึ่งกำลังมีผลดกต้นหนึ่ง ที่ปากเหว จึงตรงเข้าเก็บผลที่หล่นลงกลาดเกลื่อนต้นบริโภค แต่ยังหาระงับความหิวใด ๆ ได้ไม่ จึงปีนขึ้นบนต้นเที่ยวไต่ ปลิดผลบริโภคตามชอบใจ ไต่เพลินไปจนถึงกิ่งเล็กไม่รู้สึก เลยพลัดตกลงสู่เหวนั้น

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์ เกิดเป็นวานรใหญ่ เผอิญวัน นั้นเที่ยวแสวงหาผลไม้อยู่ตามซอกเหวนั้น พบพราหมณ์นั้นเข้า จึงร้องถาม เมื่อได้ทราบความตลอดแล้ว จึงมีจิตคิดสงสาร เอาปลายเชือกข้างหนึ่งที่พราหมณ์ทิ้งไว้ใต้ต้น มะพลับนั้น ทิ้งลง ไป เพื่อให้พราหมณ์นั้นเกาะ จนในที่สุดสามารถนำพราหมณ์ ขึ้นมาจากเหวนั้นได้

ด้วยความอ่อนเพลียจากการออกแรงช่วยเหลือ พราหมณ์ พระยากระบี่จึงบอกให้พราหมณ์นั้นคอยระวังสัตว์ร้าย ตนเองจะ นอนเพื่อพักเอาแรงสักเล็กน้อย ครั้นพราหมณ์นั้นรับรองแล้วก็

หลับไป ส่วนพราหมณ์แทนที่จะรู้สึกบุญคุณของวานรนั้น กลับเห็นผิดเป็นชอบด้วยอำนาจแห่งความหิว คิดว่าแม้วานรก็เป็นอาหารของเราในเวลานี้ได้ แล้วจึงคว้าก้อนหินก้อนหนึ่งทุ่มลงไปที่ศีรษะวานร แต่เพราะตนกำลังอ่อนอิดโรยเต็มที่ จึงไม่สามารถจะทุ่มหินโดยแรงให้ถูกศีรษะวานรได้ หินค่อย ๆ ไปกระทบศีรษะวานรหน่อยหนึ่งพอเลือดออก วานรรู้สึกตัวจึงกระโดดหนีขึ้นต้นไม้ด้วยเกรงภัย แล้วกล่าวว่า โอ ไฉนท่านจึงทำกับเราอย่างนี้ ท่านรอดตายมาได้ก็เพราะอาศัยเรา น่าจะคอยห้ามปรามมิให้คนอื่นมากระทำร้ายเรา นี่ท่านกลับมาทำเสียเอง ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้วแทนที่จะนำพราหมณ์นั้นไปส่งให้ถึงที่ พระยาวานรจึงชี้ทางให้พราหมณ์ผู้นั้นเดินไปเอง

ส่วนพราหมณ์ผู้โหดร้าย เมื่อได้ทราบทางจากวานรแล้วก็เดินทางต่อไป พบห้วยน้ำแห่งหนึ่งในระหว่างทาง ด้วยความกระหายหวังจะดื่มให้สมอยาก แต่ด้วยอำนาจอกุศลอันแรงกล้าที่ตนประทุษร้ายต่อผู้อื่น น้ำในห้วยนั้นจึงกลายเป็นเดือดพล่านเหมือนถูกต้ม เมื่อกระเซ็นถูกร่างกายส่วนไหนก็ให้กลายเป็น

เป็นเลือดและหนองนองไปทั่วสรีระ ยังพราหมณ์นั้นให้เสวยทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส เมื่อพราหมณ์นั้นเดินทางเข้าเมืองพาราณสีแล้ว จึงเข้าไปพักอาศัยอยู่ในพระราชอุทยาน ต่อมาไม่ช้าก็กระทำกาลกิริยา ณ ที่นั้น

ที่สุดของเขา เราไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง เพราะในชาตินี้เขาก็ประสบผลกรรมชั่วเพียงพอสำหรับที่จะเดาเหตุการณ์ในชาติหน้าได้อย่างแน่ชัดแล้ว

๖. ขันติบารมี

ความอดทน คืออดใจ ยั้งใจ ห้ามใจหยุด ในเมื่อถูกด่าว่า ดูหมิ่นหลอกล้อ ยั่วหยั่น หรือแสดงอาการดูถูก สะกดใจ ข่มใจไม่ให้โกรธ ถึงโกรธก็สู้อดใจ ยั้งใจ สะกดใจ ไม่แสดงอาการโกรธหรือหาอุบายหลีกเลี่ยงเพื่อบรรเทา ด้วยความคิดอันแยบคายเช่นนี้ชื่อว่าขันติ

มีพระพุทธภาษิตที่สนับสนุนขันตีอีกหลายประการ เช่น "ขนฺติ หิตสุขาวหา" ขันติย่อมนำประโยชน์และสุขมาให้ "ขนฺติ สาหสวารณา" ขันติย่อมห้ามไว้ได้ซึ่งความผลุนผลัน "ขนฺติ ปรมํ ตโป ตีติกฺขา" ขันติคือความอดทนเป็นตบะอย่างยอดเยี่ยม เช่นนี้เป็นต้น ฉะนั้นจึงนับว่าเป็นธรรมอันสำคัญยิ่งทั้งในคดีโลกคดีธรรม ใครมีประจำตนทำให้เป็นคนสง่างาม ย่อมอำนวยประโยชน์สุขให้สำเร็จได้อย่างมากมาย

ขันติบารมีนี้ พระโพธิสัตว์ย่อมประพฤติปฏิบัติได้เต็มเปี่ยมทุก ๆ ขั้นไม่บกพร่อง สุดแต่โอกาสจะอำนวย

จะได้ยกเอาเรื่องที่พระโพธิสัตว์ได้ปฏิบัติเรื่องขันติมาแสดงไว้เป็นอุทาหรณ์ ดังต่อไปนี้

เรื่องจุลธรรมปาลกุมาร

เมื่อสมัยที่พระเจ้ามหาปตาปะเสด็จครองราชย์ในพระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ได้กำเนิดในพระครรภ์แห่งพระนางจัน

ทาเทวี พระอัครมเหสีของท้าวเธอ เมื่อประสูติแล้วทรงได้พระนามว่า "ธรรมปาลกุมาร" เมื่อพระชนม์ได้ ๗ เดือน พระมารดาได้ทรงสนานด้วยน้ำหอม แล้วทรงเครื่องเสร็จให้นั่งเล่นอยู่ ท้าวเธอได้เสด็จมายังที่ประทับของพระนาง ซึ่งกำลังเล่นกับพระโอรสอยู่ จึงไม่มีโอกาสลุกขึ้นรับเสด็จ เป็นเหตุให้ท้าวเธอทรงกริ้วมาก และทรงดำริว่านางนี้ทำทรนงเพราะลูกชาย ถ้าเราขืนปล่อยไว้นานนางจะกำเริบหนักมือขึ้น จึงคิดจะกำจัดเสียแต่ต้นมือ เมื่อท้าวเธอเสด็จกลับไปประทับบนราชอาสนะ จึงรับสั่งให้หานายเพชฌฆาต แล้วรับสั่งให้ประหารพระราชโอรสธรรมปาละนั้นเสีย เพราะถ้าขืนปล่อยไว้ต่อไปก็อาจจะแย่งชิงราชสมบัติสักวันหนึ่งแน่

เมื่อพระเทวีทราบเรื่อง พระนางก็ทรงกันแสงเหมือนจะขาดพระทัยลงไปในขณะนั้น พระนางอุ้มเอาพระราชโอรสเข้าไปเฝ้าทูลขอพระราชทานอภัยโทษ แต่ท้าวเธอก็ยืนกรานต่อคำตรัสเดิม คือให้เพชฌฆาตตัดพระหัตถ์ของธรรมปาละเสีย พระเทวีขอให้เพชฌฆาตตัดพระหัตถ์ของพระนางแทน โดยกล่าวว่า

"ขอพระองค์จงรับสั่งให้ปล่อยธรรมปาละนั้นเถิด แล้วจงตัดมือของหม่อมฉันแทน"

พระองค์ทรงแลดูนายเพชฌฆาตอยู่ และทรงรับสั่งอย่างเฉียบขาดว่า จงตัดมืออย่าช้า ทันใดนั้นนายเพชฌฆาตก็คว้าขวานกระหน่ำลงบนพระหัตถ์เล็ก ๆ ของพระโพธิสัตว์อย่างไม่ปรานี ปานประหนึ่งว่าหน่อไม้ที่อ่อน ๆ ฉะนั้น พระกุมารเมื่อถูกตัดมือทั้งสองข้างก็มิได้ร้องไห้ มิได้ปริเทวนาการ ทรงอดทนตั้งขันติและเมตตาเป็นเบื้องหน้า พระนางจันทาเทวีทรงเก็บปลายพระหัตถ์นั้นไว้แล้วทรงกันแสงอยู่ไปมา

เมื่อนายเพชฌฆาตทูลถามท้าวเธอ ก็ทรงตรัสสั่งให้ตัดเท้าทั้งสองของธรรมปาละนั้นเสีย เมื่อพระนางจันทาเทวีได้สดับดังนั้น ก็ทูลขอไว้อีกด้วยคำว่า ข้าพระบาทเองเป็นผู้ผิดลบล้างพระเกียรติ จงปล่อยให้ธรรมปาละเป็นอิสระเสีย เชิญตัดเท้าทั้งสองของพระนางเถิด

เมื่อท้าวเธอยืนพระดำรัสเดิม นายเพชฌฆาตก็ตัดเท้าทั้งสองของพระโพธิสัตว์เสีย พระนางก็เก็บพระบาทของพระโอรส

ที่เปื้อนเลือดนั้นไว้แล้วทูลว่า แม้ว่ามือและเท้าจะถูกตัดหมดแล้ว มารดาก็ยังควรที่จะเลี้ยงบุตรคนนั้นไว้ ขอพระองค์โปรดประทานพระโอรสนั้นเถิด

ในที่สุดพระเจ้ามหาปตาปะก็รับสั่งให้ตัดศีรษะของ ทารกนั้นเสีย มิไยที่พระนางจันทาเทวีจะทูลขอประการใด พระเจ้ามหาปตาปะก็รับสั่งให้โยน ร่างกายของ พระโพธิสัตว์ที่ถูก ตัดมือตัดเท้าแล้วนั้นขึ้นบนอากาศ แล้วรับ ด้วยปลายดาบ ทำให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย พระนางจันทาเทวีก็เที่ยวเก็บเศษเนื้อที่เต็มไปด้วยโลหิตของโอรสร้องไห้ฟูมฟายน้ำตาอยู่

เมื่อพระนางทรงรำพันเพ้ออยู่นั้น หฤทัย ซึ่งถูกคุกคามด้วยความโศกรุมเผาอยู่อย่างนั้น ได้ถูกทำลายประหนึ่งเหมือนไม้ไผ่ถูกไฟเผาระเบิด พระนางได้สิ้นชีวิตลง ณ ตรงพระพักตร์ของพระเจ้ามหาปตาปะนั้นเอง เมื่อพระนางเทวีนั้นได้สิ้นพระชนม์แล้ว แผ่นดินอันหนาแน่นก็ไม่สามารถจะรองรับท้าวเธอไว้บนโลกนี้ได้ จึงแยกออกเป็นสองภาคสูบท้าวเธอลงสู่อเวจี

มหานรก หมู่อำมาตย์จึงจัดการปลงพระศพของนางจันทาเทวี กับพระโพธิสัตว์ด้วยประการฉะนี้

ในเรื่องนี้แสดงถึงความอดทนทุกขเวทนาอย่างสาหัส ของพระโพธิสัตว์พร้อมทั้งเมตตา แม้จะถูกทำร้ายอย่างนั้น ก็ไม่แสดงอาการร้องไห้ทุรนทุราย มาตรว่าเพียงโทมนัสก็ไม่มี ดังนั้นคติอันนี้ก็อาจจะสอนใจเราได้ดีว่า เมื่อไม่มีทางหลีกเลี่ยงก็สู้ทนด้วยใจดี

๗. สัจจบารมี

สัจจะ แปลว่า ความจริง คือความแน่แท้ไม่เป็นสอง แต่ความจริงนั้น แยกออกเป็นสองประเภท คือ จริงของบัณฑิต จริงของพาล

ในที่นี้จะบรรยายเฉพาะจริงของบัณฑิตเท่านั้น สัจ-จะหรือจริงนั้นนำไปใส่ในสิ่งใด ๆ ก็ทำสิ่งนั้นให้จริงไปหมดเช่นใส่เข้ากับการงาน ๆ ก็จริง ใส่เข้ากับวาจา ๆ ก็จริง ใส่เข้ากับความคิด ๆ นั้นก็จริง สัจจะนี้เมื่อพูด

ถึงรส ก็เป็นรสจริงไม่ใช่ของปลอมประการใดที่ประกอบคู่กันไปกับสัจจะ การนั้นต้องไม่ผิด คนที่ทำงานใหญ่ ๆ สำเร็จได้นั้นต้องมีสัจจะ หากเว้นสัจจะเสียเป็นไม่สำเร็จ

เรื่องของสัจจะมีมาก ดังนั้นจึงขอกล่าวเกี่ยวกับสัจจะที่เป็นพุทธบารมีเท่านั้น การประพฤติจริงในสิ่งที่ไม่จริง หรือไม่จริงในสิ่งที่จริงอย่างนี้ ไม่จัดเป็นสัจจบารมีในที่นี้ กิริยาที่พระองค์ทรงประพฤติจริง ถือหลักสัจจะชั้นสูงเป็นเกณฑ์ คือพระองค์ทรงมอบชีวิตไว้ใต้ความจริง แม้ชีวิตจะเด็ดขาดจากร่างเพราะประพฤติสัจจะก็วาง และการที่ประพฤติสัจจะนั้น ได้เป็นไปในทางช่วยชีวิตให้พ้นจากภัยมรณะ อย่างนี้ชื่อว่าสัจจบารมี

เรื่องสัจจดาบสพระโพธิสัตว์

ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ชื่อสัจจกุมารในเมืองพาราณสี เรียนศิลปวิทยาในสำนักอาจารย์

ทิศาปาโมกข์แต่ครั้งยังเด็ก ต่อมาไม่ชอบครองฆราวาส จึงน้อมใจไปในทางเนกขัมมะ จึงขออนุญาตมารดาบิดาออกบวชเป็นพระดาบสบำเพ็ญพรตอยู่ในราวป่า เขตเมืองพาราณสีนั้น

ในครั้งนั้นความเป็นอยู่ของชนชาวเมืองชมพูทวีป เต็มไปด้วยความโหดร้ายทารุณ ปราศจากเมตตาปรานีต่อกันและกัน เพราะค่าที่ตีราคาค่าชีวิตของตัวเองสูงเกินไปกว่าชีวิตของบุคคลอื่น จึงโหดร้ายใจทมิฬ นอกจากนั้นก็ยังพยายามจะชิงเอาความสุขในชีวิตผู้อื่นมาใส่ชีวิตตน เห็นชีวิตคนอื่นไม่มีค่า

ฝ่ายพระโพธิสัตว์บวชแล้ว เจริญสมาบัติได้บรรลุสมาบัติ ๘ และโลกิยอภิญญาแล้วสามารถจะส่องทิพยเนตรมองเห็นทั่วโลก เล็งเห็นชาวชมพูทวีปทั้งหมดเหี้ยมโหด เกิดธรรมสังเวชเพราะซาบซึ้งถึงความเหี้ยมโหดนั้น ว่าจะกลับมาเผาผู้ที่เหี้ยมโหดนั้นเองในภายหลัง พระโพธิสัตว์มีพระทัยอันประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่ในสัตว์ทั้งหลาย มาแต่ไหนแต่ไรดังนั้น จึงนิ่งดูดายไม่ได้ จึงได้มั่นใจว่าจะเที่ยวแนะนำสอนสัตว์เพื่อประโยชน์สุขของตัวเอง จึงได้เหาะลงตรงไปยังชมพูทวีป

เที่ยวแสดงธรรมสั่งสอนเวไนยยสัตว์ให้ได้รับแสงสว่าง ให้เว้นในทางที่ผิดตั้งอยู่ในทางที่ชอบประกอบด้วยเหตุผล

เมื่อชาวชมพูทวีป ต่างพากันชื่นชมยินดีในธรรมที่พระโพธิสัตว์ได้แสดงมา และประพฤติปฏิบัติตนตามคำสอนนั้น การเหี้ยมโหดก็เบาบางลง ต่างก็สมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวกันดี

การที่พระโพธิสัตว์ไม่กลับกลอกถอยหลังทั้งในการออกบวชและพร่ำสอนมหาชน จนสำเร็จตามความมุ่งหมาย จัดว่าเป็นการบำเพ็ญสัจจบารมีอย่างหนึ่งในส่วนบารมีธรรมดา

๘. อธิษฐานบารมี

สรรพกิจทุกอย่างในโลก เป็นต้นว่า การทำนาค้าขายหรือกิจการใด ๆ ก็ตาม นอกจากจะหวังผล คือ กำไรแห่งการกระทำนั้นแล้ว ยังจำเป็นต้องหวังอะไรอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสำหรับเป็นเครื่องพยุงการทำนั้น ๆ ให้สำเร็จ

ตามความปรารถนา คือ อธิษฐาน ไม่ว่าจะทำอะไร ถ้าขาดอธิษฐานเสียแล้วจะหวังสำเร็จกิจการนั้นได้ยาก แม้องค์สมเด็จพระบรมศาสดา ที่จะสำเร็จพระโพธิญาณได้ก็เพราะอาศัยอธิษฐานธรรมข้อนี้ ซึ่งเรียกว่า อธิษฐานบารมี

ถ้าจะพูดกันให้เข้าใจง่าย ๆ อธิษฐานนี้ก็คือ ความตั้งใจนั่นเอง มีความตั้งใจอยู่ที่ไหน ก็มีความสำเร็จอยู่ที่นั่น แต่จะอย่างไรก็ดี ความตั้งใจนี้ตั้งอยู่บนรากฐาน ๒ อย่าง คือ ดี กับ ชั่ว ดังนั้นในที่นี้เราจะพูดกันแต่ความตั้งใจดี ซึ่งมีผลเป็นสุข ผลที่ได้รับจากความตั้งใจดีนั้น คือความเป็นสุขใจ ในโลกนี้ไม่มีอะไรที่มนุษย์ปรารถนายิ่งไปกว่าความสุข และความสุขจะมีขึ้นได้ ก็เพราะความตั้งใจไว้ชอบ ประกอบในสุจริตธรรม

สำหรับในเรื่องอธิษฐานบารมีนี้ ท่านได้ยกนิทานแสดงไว้เพื่อเป็นอุทาหรณ์ซึ่งจะได้ยกมาแสดง ณ ที่นี้ด้วย ดังต่อไปนี้

กิฉันทชาดก

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัตเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี พระองค์ทรงมีศรัทธาเลื่อมใสที่จะสมาทานอุโบสถ และปฏิบัติในกองการกุศล มีปุโรหิตคนหนึ่ง มีนิสัยสันดานหยาบมักง่ายชอบที่จะรีดเนื้อเถือกระดูกมหาชนอยู่เป็นประจำ จากการพิจารณาคดีต่าง ๆ วันหนึ่งเป็นวันอุโบสถ พระองค์ตรัสถามปุโรหิตผู้เข้ามาเฝ้าว่า "อาจารย์ท่านสมาทานอุโบสถแล้วหรือ ?" ทั้งๆ ที่เขายังไม่ได้สมาทาน แต่เขาตอบว่าสมาทานแล้ว เมื่อเขากลับถึงบ้านเวลาเย็น เขาจึงสมาทาน เป็นผู้ได้ชื่อว่าสมาทานอุโบสถศีลกึ่งหนึ่ง

อยู่มาวันหนึ่ง ขณะเมื่อปุโรหิตนั้นนั่งอยู่ในศาลพิจารณาคดี มีหญิงคนหนึ่งเป็นผู้มีศีลเกิดคดีขึ้น ครั้นจะกลับบ้านก็ไม่ได้ นางจึงตั้งใจว่า จักไม่ละเลยอุโบสถ เมื่อถึงเวลานางจึงปรารภเพื่อจะล้างปาก ทันใดนั้นมีผู้นำผลมะม่วงมาให้แก่ปุโรหิตพวงหนึ่ง ท่านปุโรหิตจึงส่งมะม่วงผลนั้นให้แก่หญิง

สาวโดยกล่าวว่า "เชิญนางรับประทานมะม่วงเสียก่อน แล้วค่อยสมาทานอุโบสถ" นางได้ปฏิบัติตามนั้น

ครั้นต่อมาเมื่อปุโรหิตนั้นได้ตายแล้ว จึงไปเกิดเป็นเวมานิกเปรต เวลากลางคืนเสวยสิริสมบัติ มีรูปร่างอันสะสวยประดับประดาด้วยเครื่องอลังการ มีเหล่าบริวารซึ่งแวดล้อมอยู่เป็นอันมาก ครั้นถึงเวลากลางวันเหล่าบริวารก็อันตรธานหายไปสิ้น มีไฟติดทั่วตัวดูดุจดอกบัวที่บานเต็มที่ ฉะนั้น ทั้งนี้ด้วยผลกรรมที่ทำไว้ ผลดีที่มีสมบัติเพราะให้มะม่วงแก่นางผู้ที่จะรักษาอุโบสถ และกรรมชั่วจากการพิจารณาคดีโกง

ครั้นกาลต่อมา เมื่อพระโพธิสัตว์ยังเห็นโทษที่อยู่ในการครองเรือนแล้ว ก็ออกบวชเป็นดาบส บำเพ็ญพรตอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่ง วันหนึ่งเมื่อพระดาบสลงไปล้างปากที่แม่น้ำเหลือบไปเห็นผลมะม่วงสุกผลหนึ่ง ซะรอยจะเป็นผลมะม่วงในสวนเวมานิกเปรตนั้นลอยมากลางน้ำ พระดาบสจึงลงว่ายไปเอามะม่วงผลนั้นมาเพื่อบริโภค เมื่อบริโภคแล้วเกิดติดใจในรสของ

มะม่วงนั้น จึงอธิษฐานว่า ถ้าไม่ได้ผลมะม่วงแล้วเราจะไม่ลุกไป นั่งยอมอดอาหารอยู่ ๕—๖ วัน

ครั้นถึงวันที่ ๗ ด้วยอำนาจอธิษฐานของพระโพธิสัตว์ร้อนไปถึงนางเทพธิดาผู้รักษาแม่น้ำนั้น จึงมาปราศรัยกับท่านดาบส ว่าท่านพอใจอะไร ประสงค์อะไร จึงมาอยู่เดียวเปลี่ยวกายในเวลาร้อน

พระดาบสจึงตอบว่า การที่เรามานั่งทรมานกายอยู่นี้ความประสงค์ก็เพื่อจะต้องการมะม่วงสุกอันโอชา

นางเทพธิดาครั้นได้สดับดังนั้น จึงเข้าไปประคองพระดาบสเหาะไปบนอากาศ แล้วเชิญชวนพระดาบสชมสวนนันทวันแล้วเชิญบริโภคมะม่วงนั้นด้วยความโอชา เมื่อพระดาบสบริโภคแล้วก็มีหฤทัยผ่องแผ้วชุ่มชื่น จึงเที่ยวเดินชมบริเวณของสวนอัมพวัน ได้ทอดทัศนาการเห็นเปรตตนหนึ่ง คือ เวมานิกเปรต ซึ่งเคยเป็นปุโรหิตของพระดาบสสมัยเมื่อพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงพาราณสี เปรตนั้นได้แสดงวิบากกรรมที่ตนทำมาแล้ว อธิษฐานว่า จะนำผลมะม่วง

ไปถวายพระดาบสเป็นประจำทุกวัน เป็นอันความปรารถนาของท่านก็สำเร็จลงด้วยประการฉะนี้

นี่เป็น เพราะ ผลของการ อธิษฐานที่จัดว่า เป็นบารมีได้อย่างหนึ่ง ฯ

๙. เมตตาบารมี

เมตตานั้นได้แก่ความรัก แต่ไม่ใช่ความรักซึ่งเป็นไปด้วยอำนาจความกำหนัด เป็นความรักที่เป็นไปด้วยความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขสำราญ คุณธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์เกื้อกูลกันและกัน ช่วยขจัดทุกข์ภัยของกันและกัน และไม่พยาบาทปองร้ายกัน

คนเราซึ่งได้อุบัติมาในโลกนี้ ย่อมรักตนด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าตนนั้นจะมีลักษณะอย่างไร แต่คนเราเกิดมาไม่ได้เกิดมาเพื่อรักตนอย่างเดียว เราต้องรักคนอื่นด้วย เพราะเราจะอยู่ในโลกนี้คนเดียวไม่ได้ ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น เพราะเราต้องพึ่งพาอาศัยกันนี้เอง การรักคนอื่นจึงมีความจำเป็นมาก เราต้องปลูกความรัก และ

เมตตาในสัตว์ทั่ว ๆ ไป เพื่อปลดเปลื้องเสียซึ่งความหวาดกลัว สะดุ้งกลัวต่อภยันตราย ๆ เราควรแผ่เมตตาไปยังสัตว์นั้น ๆ เมตตาท่านกล่าวไว้ว่ามีคุณมากมาย แต่จะเว้นไม่กล่าวในที่นี้

ต่อนี้ไปจะได้นำเรื่องการบำเพ็ญบารมี ของพระพุทธองค์มาแสดงเพื่อเป็นอุทาหรณ์สำหรับผู้ปรารถนาพุทธภูมิ

มหากัณหชาดก

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าอุสินนรราช เสวยราชย์อยู่ในเมืองพาราณสี พวกภิกษุและหมู่มนุษย์เป็นอันมากประพฤติชั่วช้าลามกต่าง ๆ ซึ่งไม่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ครั้นสิ้นชีพไปแล้ว ก็ตกนรกเกิดในอบายทั้งหมด ไม่มีใครไปเกิดในสวรรค์เลย เมื่อท้าวสักกเทวราชได้ตรวจดูก็ทราบ ถึงเรื่องกรรมลามกที่มนุษย์ปฏิบัตินั้น จึงดำริว่า เราจะทำประการใดดีจึงจะแก้เหตุเหล่านี้ได้

ครั้นดำริไป ก็ทรงเห็นอุบายอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยทำให้มนุษย์ทั้งหลายตกใจกลัวเสียก่อนแล้ว จึงจะแสดงธรรมต่อภาย

หลัง ดังนั้นพระองค์จึงตรัสสั่งให้พระมาตลีเทพบุตร นิรมิตเพศเป็นสุนัขดำใหญ่เท่าม้าอาชาไนย มีเขี้ยวโตเท่าผลกล้วย มีรัศมีร้อนเป็นเปลวที่ร้อนแรงที่สุด ท่านกล่าวว่า มีรูปร่างน่ากลัวที่สุดถึงกับเมื่อหญิงมีครรภ์ได้เห็นแล้วลูกจะคลอดออกมาทันทีด้วยความตกใจกลัว ส่วนท้าวสักกรินทร์เทวราชทรงปลอมพระองค์เป็นนายพรานแล้ว จึงเสด็จลงมาเปล่งเสียงอันดัง เพื่อจะยังหมู่มนุษย์ให้ได้ยินทั่วถึงกัน ๓ ครั้งว่า ดูก่อนมนุษย์ทั้งหลาย โลกจักฉิบหาย โลกจักฉิบหาย ๆ ดังนี้

พวกมนุษย์เมื่อได้ยินก็ตกใจกลัวยิ่งนัก จึงพากันออกมายังชานพระนคร ณ ที่นั้นพวกเขาก็ได้เห็นสุนัขใหญ่และนายพรานพร้อมกับได้ยินเสียงนั้นอีก เมื่อพระเจ้าพาราณสีได้ทรงทราบก็รับสั่งให้ปิดประตูเมืองทันที แต่ก็ไม่สามารถจะกันไม่ให้สุนัขและนายพรานนั้นเข้าไปได้

แม้ว่าชาวเมืองจะปิดประตูเมืองลงกลอน พระราชาจะพาสนมกำนัลนางเข้าพระราชนิเวศน์ แต่สุนัขก็ยกเท้าหน้าขึ้นพาดที่พระแกลแล้วเห่าหอนด้วยเสียงอันดัง ไม่มีใครสามารถจะ

หยุดสุนัขนั้นได้ พระราชาได้สติก่อนจึงค่อย ๆ เดินมายังนาย พราน พร้อมกับรับสั่งถามว่า "นายพรานจ๋า สุนัขของท่านเห่าดังอย่างนี้ด้วยเหตุอะไร ?" นายพรานจึงตอบว่า เพราะเหตุแห่งความหิว เมื่อพระราชารับสั่งให้อำมาตย์นำอาหารมาเลี้ยงสุนัขเพื่อให้หยุดเห่าถึง ๒ — ๓ ครั้ง แต่ทุกครั้งสุนัขขย้ำเพียงทีเดียวก็หมด พระราชาเริ่มตกพระทัยจึงรับสั่งถามว่า "สุนัขของท่านกัดทั้งคนดีและคนชั่วหรือ ? แหม ช่างน่ากลัวจริง"

นายพรานก็ตอบว่า สุนัขนี้มาเพื่อจะกินเนื้อสัตว์อื่น ๆ ก็หาไม่ แต่มาครั้งนี้เพื่อจะกินเนื้อมนุษย์โดยเฉพาะ มนุษย์ผู้สร้างแต่ความฉิบหายให้แก่คนอื่น ในวาระสุดท้ายเมื่อโลกนี้แตกแล้ว เขาจะต้องเป็นเหยื่อของสุนัขของเรา เมื่อนายพรานกำลังเจรจาอยู่กับพระราชา สุนัขดำใหญ่นั้น ก็ทำท่าฮึดฮัดพยายามจะเข้าไปกัดมหาชนเหล่านั้นให้เหลวแหลก นายพรานก็รั้งสุนัขนั้นไว้ มหาชนตกใจมาก

นายพรานเมื่อเห็นดังนั้นแล้ว จึงแปลงเพศเป็นสมเด็จอมรินทราธิราช ประทับยืนอยู่บนอากาศ เปล่งรัศมีแล้วตรัสว่า ดูกรมหาบพิตรผู้ประเสริฐ ตัวเราคือ ท้าวสักกะ เราแปลงเพศมาครั้งนี้ ก็เพียงเพื่อจะขอเตือนท่านทั้งหลายว่า อย่าประพฤติทุจริต ผิดศีลธรรม อันเป็นเหตุให้เสื่อมทราม จงอย่าประมาทว่า บาปนั้นมีผลน้อย จงพยายามเอาใจใส่ปกครองประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อพระองค์ตรัสอย่างนี้แล้ว ก็เสด็จกลับยังดาวดึงส์พิภพของพระองค์

เรื่องนี้แสดงไว้เพื่อให้เห็นว่า บางครั้งการขู่เข็ญให้ตกใจกลัว เพื่อที่จะทำให้เกิดการกลัวบาปทุจริตนั้น ก็เป็นอุบายแห่งเมตตาอย่างหนึ่ง การที่ท้าวสักกรินทรเทวราชเสด็จลงมา เพื่อขู่มนุษย์ให้กลัวบาปทุจริตแล้วไม่ทำอันตรายนั้น ก็นับเป็นเมตตาบารมีได้อย่างหนึ่ง ฯ

๑๐. อุเบกขาบารมี

สิ่งที่มนุษย์ทุกคนหลีกไม่พ้น นั้นคือต้องหมุนเวียนอยู่ในโลกอันธรรมนี้เสมอ ได้แก่ ได้ลาภ ได้ยศ

สรรเสริญ สุข และเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ทั้ง ๘ ประการนี้ ไม่มีใครจะหนีพ้น เป็นธรรมประจำโลก ส่วนบุคคลผู้มีสติอันสมบูรณ์ ไม่ยอมปลิวไปตามแรงแห่งโลกธรรมทั้ง ๘ อย่างนั้น ท่านเรียกว่า ผู้วางเฉย คือ อุเบกขา

แท้จริงคำว่า อุเบกขานี้ แปลว่า ความวางเฉย มิได้หมายเฉพาะ ความวางเฉย เป็นกลางใน อารมณ์ อย่างเดียว ย่อมมีความหมาย ซึ่งอาจจำแนกออกได้เป็นอีกหลายทางดังนี้ คือ

๑. ความวางเฉยเป็นกลางในเหตุ อันเหลือ วิสัยที่จะแก้ได้

๒. ความวางเฉยเป็นกลางใน บุคคลที่ ทำการเกี่ยวข้องกัน คือ ไม่เข้าข้างของตัว ให้ผิดหลักยุติธรรม ไม่ลำเอียงเพราะอะไรทั้งนั้น

๓. ความมัธยัสถ์ใน กิจการ ที่ยังให้ บรรลุ ถึงผลสำเร็จไม่ได้ คือ เร่งชิงดีเกินไป ไม่รอผล หรือเรียกว่า ชิงสุกก่อนห่าม

๔. ความวางตนเป็นกลางใน สรรพสัตว์ ทั้งหลาย คือไม่รัก ไม่สงสาร ไม่ยินดี ในหมู่สัตว์ที่ไม่สมควรจะแผ่เมตตาเข้าไป เช่น โจร เป็นต้น

๔. ความมัธยัสถ์ในความเพียร คือตั้งความเพียรไว้ในความพอเหมาะพอดี ไม่กล้าเกินไปจนตัวเองเดือดร้อน หรือตั้งความเพียรน้อยเกินไป ไม่คุ้มกับค่าของเวลาที่กำลังดำเนินไปอย่างรวดเร็ว

อุเบกขานี้ เป็นคุณธรรมอันประเสริฐสำคัญยิ่งประการหนึ่ง บุคคลผู้มีอุเบกขาเป็นธรรมประจำใจ ย่อมสามารถในอันกำจัดความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมเสียได้

สำหรับเรื่องที่พอจะยกมาแสดงเป็นอุทาหรณ์ ในกรณีของผู้หวังพุทธภูมินั้นมีเรื่องดังต่อไปนี้

กาฬพาหุชาดก

ในอดีตกาล สมัยเมื่อพระเจ้าอนัญชัย ครองราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวานรเผือก ชื่อว่าราธะมีบริวารหมู่ใหญ่ มีอวัยวะสมบูรณ์ และมีน้องเผือกผู้ตัวหนึ่งชื่อ โปฏฐบาท

ครั้งนั้นยังมีนายพรานคนหนึ่ง จับวานรทั้งสองนั้นได้แล้ว นำไปถวายพระเจ้าพาราณสี ท้าวเธอรับสั่งให้ขังวานรนั้นไว้ในกรงทอง ให้กินอย่างดี

ในเวลาอันไม่ช้านัก นายพรานอีกคนหนึ่งก็นำลิงดำอีกตัวหนึ่งมาถวายพระเจ้าพาราณสีอีก ลิงตัวหลังนี้มีลาภมากมายเกิดขึ้น ส่วนของอีกสองตัวนั้นเสื่อมถอยลงทุกวัน พระโพธิสัตว์ไม่ว่ากระไร ส่วนตัวน้องทนดูลาภสักการะของลิงดำไม่ไหว จึงพูดกะพี่ชายว่า "เมื่อก่อนนี้ราชตระกูลนี้เคยให้อะไรเรากินดี ๆ แต่เดี๋ยวนี้ลาภสักการะนั้นเขานำมาให้แก่ไอ้ลิงดำตัวนั้นตัวเดียว ก็เมื่อเราไม่ได้ลาภที่สมใจ เราก็จะอยู่ไปทำไมพากันกลับเข้าป่า

ดีกว่า" ลิงผู้พี่ตอบว่า "ดูกรเจ้าโปฏฐบาท ธรรมทั้งหลายคือ ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ เหล่านี้ล้วนไม่เที่ยงในหมู่มนุษย์ เจ้าจะเสียใจไปไย"

แม้ว่าพี่ชายจะพร่ำสอนอย่างไร ๆ เจ้าลิงผู้น้องก็หาเห็นด้วยไม่ ยังริษยาเจ้าลิงดำตัวนั้นอยู่ไม่วาย

แต่อย่างไรก็ดี ลิงโปฏฐบาทก็เชื่อถือในความเป็นบัณฑิตของลิงผู้พี่มาก นึกอยู่ว่าวันหนึ่งเจ้าลิงดำตัวนั้นจะถูกไสหัวออกจากราชสกุลไปเพราะการกลอกหน้ากรอกตาของมันเอง

ต่อมาอีก ๒—๓ วัน ลิงดำนั้นได้ออกท่าทางทำกระดิกหูเป็นต้น เฉพาะพระพักตร์ของพระราชกุมารอีก พระราชกุมารตกพระทัยสดุ้งกลัวต่างก็กันแสง ความนี้ทราบถึงพระราชา ท้าวเธอไม่ทรงพอพระทัย จึงรับสั่งให้ไล่ลิงดำตัวนั้นไปเสีย ตั้งแต่นั้นมาลาภสักการะของลิงเผือกทั้งสองก็มากมายดังเดิม

เมื่อมีลาภเราดีใจ เมื่อเสื่อมลาภเราเสียใจ แต่เราจะเสียหรือหรือไม่เสียก็ตาม สิ่งเหล่านี้เราหลีกไม่พ้น ดังนั้นเมื่อเกิดการได้ลาภ ก็อย่าดีใจมากนัก เพราะขณะนั้น ความเสื่อมลาภกำลังเข้าใกล้ท่านมาแล้ว เตรียมเสียใจไว้บ้าง ดังนั้น อุเบกขาความวางเฉยจึงมีคุณอย่างยิ่ง จัดเป็นบารมีอันหนึ่งที่บุคคลผู้หวังพุทธภูมิจะขาดเสียมิได้ ฯ

บทภาวนาคาถาพัน

เวสสันตรชาดก (มหาชาติ)

พระครูประกาศสมาธิคุณ

และ

อธิปปัตโต ภิกขุ

สังเขปตำนานการเทศน์มหาชาติ

พิธีเทศน์มหาชาตินั้น ชั้นเดิมนิยมเทศน์แต่คาถาพันที่เป็นภาษาบาลีอย่างเดียว เทศน์จบในวันเดียวทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ถือว่ามีอานิสงส์มากและเป็นอุดมมงคล น้ำมนต์ที่ตั้งไว้ในบริเวณพิธีอาจชำระล้างสิ่งอัปมงคลได้ มาสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี นักปราชญ์ได้แปลออกเป็นภาษาไทยด้วยสำนวนธรรมดา ใช้สวดภาษาบาลีและอ่านคำแปลนั้นควบคู่กันไปด้วย

ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๐๒๕ แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ได้นำเอาภาษาบาลีมาลงไว้ทีละคาถา แล้วแต่งแปลเป็นภาษาไทย เป็นกลอนร่ายยาวสลับกันไป นำมาอ่านสวดในงานนักขัตฤกษ์พิเศษ เรียกกันว่า มหาชาติคำหลวง

ต่อมาถึงยุค พระเจ้าทรงธรรมเสวยราชย์ประมาณ พ.ศ. ๒๑๔๕ พระองค์ทรงโปรดเกล้า ฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งเรื่องมหาชาติขึ้นใหม่เป็นกลอนเทศน์ เป็นที่นิยมกันอยู่ชั่วเวลาหนึ่ง แต่เนื่องจากสำนวนยืดยาวเกินไปกว่าที่จะแสดงให้จบในวันเดียวได้ บัณฑิตรุ่นหลังต่อมาจึงตัดทอนลงให้สั้น เพื่อเทศน์ทั้งอรรถภาษาบาลีและคำแปลอยู่ได้จบในวันเดียว

ตกมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการรวบรวมบัณฑิตนักปราชญ์ นำเอา ฉบับเก่ามา แต่งแก้ไขใหม่ ดังแบบ ที่เป็น อยู่ในปัจจุบันนี้

ทศชาติ (พระเจ้า ๑๐ ชาติ)

ชาดกในพระพุทธศาสนามีอยู่มาก แต่ที่ถือว่าสำคัญมีสารัตถะที่สุดก็คือ ชาติที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ๑๐ ใน ๑๐ ชาติ ซึ่งเราเรียกกันว่า ทศชาติ หรือ พระเจ้า ๑๐ ชาติ ใน ๑๐ ชาตินั้นพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีเต็มเปี่ยมชาติละ ๑ บารมี ท่านจัดแบ่งและย่อไว้ดังต่อไปนี้:—

เต—เตมีย์ใบ้ บำเพ็ญ เน—เนกขัมมบารมี (ออกบวช)
ช—ชนก บำเพ็ญ วิ-วิริยบารมี (ความเพียร)
สุ—สุวรรณสาม บำเพ็ญ เม—เมตตาบารมี (แผ่เมตตา)
เน—เนมิราช บำเพ็ญ อ—อธิษฐานบารมี (ตั้งใจแน่นอน)
ม—มโหสถ บำเพ็ญ ป—ปัญญาบารมี (ความรู้รอบคอบ)
ภู—ภูริทัต บำเพ็ญ สี—สีลบารมี (ศีลธรรมเคร่งครัด)
จ—จันทกุมาร บำเพ็ญ ข—ขันติบารมี (ความอดทน)
นา—นารถ บำเพ็ญ อุ—อุเบกขาบารมี (ความวางเฉย)
วิ—วิธุร บำเพ็ญ ส—สัจจบารมี (ความซื่อตรง)

เว–เวสสันดร บำเพ็ญ ทา–ทานบารมี (การให้ทาน)

(ผู้ประสงค์จะ ทราบรายละเอียดโปรดอ่านได้จากหนังสือทศชาติ)

คำย่อทางด้านพระชาติทั้งสิบเป็นหัวใจพระเจ้า ๑๐ ชาติ คำย่อทางด้านบารมี ๑๐ ถือเป็นหัวใจบารมี นิยมกันว่า ถ้าผู้ใดนำไปภาวนาหรือบริกรรมไว้เสมอ จะไม่ถูกชักจูงไปสู่อำนาจฝ่ายต่ำ ความบาปความชั่วจะไม่เข้ามาเบียดเบียนบีฑาได้

เวสสันดรชาดก

ในชาดกเรื่องพระเจ้า ๑๐ ชาตินี้ ถือกันว่าชาติที่เกิดเป็นเวสสันดรเป็นพระชาติที่สำคัญที่สุด เพราะนอกจากจะได้บำเพ็ญทานบารมีแก่กล้าแล้ว พระองค์ยังบำเพ็ญบารมีอื่นให้เต็มเปี่ยมด้วย และเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้บังเกิดเป็นพระพุทธเจ้า โดยในบทบาลีของเดิม ท่านได้บรรยายเรื่องเวสสันดรไว้หนึ่งพันคาถาบริบูรณ์ คนโบราณท่านจึงเรียกชาดกเรื่องนี้ว่าคาถาพันไปด้วย

นักปราชญ์ท่านได้แบ่งเรื่อง เวสสันดรชาดกไว้เป็น ๑๓ ตอน ตอนหนึ่งเรียกว่ากัณฑ์หนึ่ง มีข้อความโดยย่อดังต่อไปนี้:—

กัณฑ์ ทศพร มี ๑๙ พระคาถา กล่าวถึงปฐมเหตุที่พระองค์ทรงปรารภความกระด้างกระเดื่องของพระญาติ แล้วได้ตรัสเรื่องเวสสันดรนี้ในที่ชุมนุมสงฆ์ โดยพระองค์ได้เล่าถึงพระนางผุสดีมเหสีของพระอินทร์บนดาวดึงสพิภพจะต้องมาบังเกิดในมนุษย์โลก จึงขอพร ๑๐ ประการจากพระอินทร์ พระอินทร์ก็ทรงประสิทธิ์ประสาทให้

ในกัณฑ์นี้มีคาถาภาวนาประจำกัณฑ์ว่า "สัพเพ เต ลัจฉะสิ วะเร" เป็นคำประสาทพรของพระอินทร์ ถือว่าผู้ภาวนาปรารถนาสิ่งใดแล้ว สิ่งนั้นจะสำเร็จสมปรารถนารวดเร็ว

กัณฑ์ หิมพานต์ มี ๑๓๔ พระคาถา ว่าด้วยการปฏิสนธิของพระนางผุสดี เป็นพระราชธิดาของกษัตริย์มัททราช พอเจริญวัยได้เป็นเอกอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสญชัย จอมกษัตริย์เมืองสีพี จนประสูติโอรสพระนามว่า "เวสสันดร" ณ

ถนนพ่อค้า เมื่อเจริญพระชนม์พรรษาแล้วก็อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรีพระธิดาของกษัตริย์มาตุลราช มีพระโอรส ๑ พระองค์ ทรงพระนามว่า "ชาลี" มีพระธิดา ๑ พระองค์ ทรงพระนามว่า "กัณหา" พระเวสสันดรเป็นผู้ชอบประกอบทานเป็นนิตย์ ผลที่สุดก็ได้รับความผิดเพราะทรงประทานช้างชื่อ "ปัจจัยนาค" แก่พราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราษฎร์ จึงถูกเนรเทศออกจากวัง พระเวสสันดรไม่ประสงค์ที่จะให้พระนางมัทรีมเหสีตามเสด็จไปได้รับความทุกข์ยากลำบากด้วย จึงพรรณนาความยากลำบากของการเดินทางในป่าหิมพานต์ให้พระนางเธอฟัง แต่พระนางมัทรีก็มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะต้องเดินทางไปด้วยพร้อมกับพระโอรสธิดา จึงพรรณนาป่าหิมพานต์ในแง่ที่สวยงามน่าทัศนา จนพระเวสสันดรต้องยอมให้ตามเสด็จด้วย

ในกัณฑ์นี้มีคาถาภาวนาประจำกัณฑ์ว่า "เอวันตัง อะนุคัจฉามิ ปุตเต อาทายะ ปัจฉะโต" เป็นคำของพระนางมัทรี ถือว่าผู้ภาวนาจะได้รับความสุขในครอบครัว เมียผัวและลูกอยู่ด้วยกันรักใคร่ปรองดองกันดี

กัณฑ์ ทานกัณฑ์ มี ๒๐๙ พระคาถา กล่าวถึงพระนางผุสดีกราบทูลขอโทษให้พระเวสสันดรแต่ไม่เป็นผล และพระเวสสันดรทรงบริจาคสัตตสดกมหาทาน (ทานพิเศษอย่างละ ๗๐๐) แล้วทูลลาพระชนกชนนี พระเจ้ากรุงสญชัยตรัสทัดทานมิให้พระนางมัทรี และพระโอรสธิดาตามเสด็จ แต่พระนางเธอก็ไม่ยอมพึ่งพร้อมกับได้รำพันถึงความทุกข์ระทมของการเป็นหญิงม่ายไร้ผัวและตัดพ้อ จนถึงตอนพระเวสสันดรสั่งเมือง

คาถาภาวนาในกัณฑ์นี้ว่า "ทาเนนะ ตัง นิหะรันติ ปุนะ ทานัง ทะทาติ โส" ใช้ภาวนาเป็นนิตย์ ทำให้ข้าทาษบริวารสวามิภักดิ์รักใคร่

กัณฑ์ วนประเวศน์ มี ๕๗ พระคาถา กล่าวถึงสี่กษัตริย์เสด็จผ่านถึงเมืองมาตุลนคร พระเจ้าเจตราชทูลอ้อนวอนให้ทรงเสด็จปกครองเมืองนี้ แต่พระองค์ไม่ทรงยินยอม พระเจ้าเจตราชจึงสั่งพรานเจตบุตร ตามเสด็จไปคอยรักษาประตูป่า

พร้อมทั้งชี้ทางเขาวงกต นอกนั้นก็เป็นการพรรณนาการเดินทางในป่าหิมพานต์ไปจนถึงอาศรม

คาถาภาวนาในกัณฑ์นี้ คือ "สะยะเม โว นะมิตะ วานะ อุปะคัจฉันติ หาระเก" ใช้เวลาเดินป่า หาผลไม้ได้ง่ายไม่อดอยาก

กัณฑ์ ชูชก มี ๗๙ พระคาถา กล่าวถึงชูชกเข็ญใจขอทานเขามาได้ก็เก็บทรัพย์สะสมไว้ได้มากแล้วก็นำไปฝากไว้กับเพื่อน เพื่อนนำออกใช้เสียจนหมด เมื่อชูชกมาทวงจึงยก "อมิตตดา" ลูกสาวให้เป็นเมีย ชูชกพามาอยู่บ้าน นางอมิตตดาปฏิบัติผัวดี พวกนางพราหมณีเพื่อนบ้านถูกผัวของตัวด่าว่าเปรียบเปรยจึงจงเกลียดจงชังนางอมิตตดา พากันมากลุ้มรุมด่าว่ากระทบกระเทียบให้ภรรยาสาวของชูชกได้รับความกระเทือนใจ นางใช้ให้ชูชกไปขอสองกุมารมาเป็นทาส ชูชกต้องออกจากบ้านเดินสืบเสาะมุ่งไปเขาวงกตจนพบกับพรานเจตบุตร

คาถาภาวนาในกัณฑ์นี้ คือ "ตัสมิง จิรายันเต กะหาปะเณ วะลัญเชต๎วา" มีคนอยากให้ทรัพย์ ได้รับแล้ว

เก็บไว้อยู่คง "ตานัง ตัตถะ คะตาโวจูง" คาถาชูชกผูกใจเมียสาว

กัณฑ์ จุลพน มี ๓๕ พระคาถา กล่าวถึงพรานเจตบุตรพบชูชก ชูชกหลอกว่าเป็นราชทูตของพระเจ้ากรุงสญชัย ก็หลงเชื่อ จึงชี้บอกทางไปเขาวงกตให้ จนถึงชูชกไปพบอาศรมของอจุตฤๅษี

ในกัณฑ์นี้มีคาถาอยู่ป่าไม่มีภัย สิงสาราสัตว์ไม่ทำอันตราย ใช้ภาวนาเมื่อก่อไฟก่อนนอน คือ "ชาตะเวทัง นะมัสสะติ"

กัณฑ์ มหาพน มี ๘๐ พระคาถา กล่าวถึงชูชกเข้าไปนมัสการอจุตฤๅษีพูดลวงจนอจุตฤๅษีหลงเชื่อเลื่อมใส แล้วก็ถามถึงทางไปเขาวงกต พระฤๅษีได้พรรณนาถึงสัตว์ป่านานาชนิดที่มีภัยและต้นไม้น้อยใหญ่นานาพรรณ ซึ่งขึ้นตามทางผ่านใกล้สระมุจจลินท์พร้อมทั้งชี้ทางไปเขาวงกตให้

กัณฑ์นี้มีคาถาเดินทางไม่มีภัย ใช้ภาวนาขณะเดินทาง "อะโถ ฑังสา จะ มะกะสา อัปปะเมวะ สิริงสะปา

วะเน พาพะมิคาก็ณเฉ หิงสา มัยหัง นะ วิชชะติ”

กัณฑ์ กุมาร มี ๑๐๑ พระคาถา ว่าด้วยตอนชูชกหาวิธีจะเข้าเฝ้าพระเวสสันดร จึงต้องนอนคอยให้ถึงพรุ่งนี้ ให้พระนางมัทรีเข้าป่าเสียก่อน ในคืนนั้นพระนางมัทรีฝันร้าย แต่พระเวสสันดรทายว่าไม่มีภัยใด ๆ พอพระนางมัทรีออกป่า ชูชกก็เข้าทูลขอสองกุมารทันที พระเวสสันดรไปเรียกสองกุมารขึ้นจากสระและตีราคาสองกุมารแล้วประทานให้ชูชกดังประสงค์ เมื่อได้รับพระราชทานแล้วชูชก ก็เฆี่ยนตี ต่อหน้า พระเวส สันดร ปริเทวนาการและทรงพิโรธ แต่ไม่รู้จะทำอย่างไรได้ เพราะข้ากับเจ้าเขาเฆี่ยนตีกัน จบลงตอนกัณหาส่งถึงพระแม่มัทรี.

ในกัณฑ์นี้มีคาถาชูชกขอทานหรือหัวใจชูชก คือ “ยะวา ปู นะ” มีคำภาวนาว่า “ยะถา วาริวะโห ปูโร สัพพะกาลัง นะ ขียะติ” ถือกันว่าใช้ในการพูดขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากผู้อื่นได้ผลประสิทธิ์นัก และมีคาถาปลอบเด็กเมื่อเด็กร้องไห้หรือเกรงกลัว คือ “เอหิ ตาตะ ปิยะ ปุตตะ หรือ

เอตา ปุตตะ" กับคาถาเวสสันดรดับโกรธว่า "อักโกสะติ ปะหะระติ"

กัณฑ์ มัทรี มี ๙๐ พระคาถา กล่าวถึงพระนางมัทรีเสด็จไปหาผลไม้ในป่า กลับมาพบสามเสือร้ายนอนขวางทาง จึงพูดอ้อนวอนให้หลีกทางให้ พอกลับมาถึงอาศรมก็ไม่พบลูก ทรงพิลาปร่ำรำพันถึงลูกรักทั้งสอง เมื่อเข้าไปหาพระเวสสันดรก็ถูกตัดพ้อต่อว่าไปหลงรักพวก วิทยาธรจนลืมลูกผัว จนพระนางมัทรีสลบ เมื่อฟื้นขึ้นก็ทราบจากพระเวสสันดร แล้วอนุโมทนาปุตตทาน

ในกัณฑ์นี้มีคาถาขอทางเมื่อสัตว์ร้ายขวางอยู่ ผู้หญิงว่า "มัคคัง เม เทถะ ยาจิตา" ผู้ชายว่า "มัคคัง เม เทถะ ยาจิโต"

กัณฑ์ สักกบรรพ มี ๔๓ พระคาถา กล่าวถึงพระ-อินทร์แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็ทรงยินดีพระราชทานให้ เมื่อได้รับแล้วก็ถวายคืนให้อยู่ปฏิบัติตลอดไป แล้วประสาทพร ๘ ประการให้แก่พระเวสสันดร

ในกัณฑ์นี้มีคาถาสำหรับภาวนาในการทำบุญให้ทาน ทำมากเท่าใด ทรัพย์สมบัติก็ไม่รู้จักหมดสิ้น คือ "ยะถาปุญญานิ กะยิราถะ ทะทันตา อะปะราปะรัง"

กัณฑ์ มหาราช มี ๖๙ พระคาถา กล่าวถึงชูชกพาสองกุมารเดินหลงทางมาทางกรุงพิชัยเชตุดร พระเจ้ากรุงสญชัยได้ทราบก็ไถ่ถอนพระเจ้าหลานทั้งสองต่อชูชก และทรงเลี้ยงดูชูชกจนอิ่มหนำสำราญ ชูชกบริโภคอาหารเกินไปจนอาหารไม่ย่อย ท้องแตกตาย หลังจากนั้นพระเจ้ากรุงสญชัยก็จัดพิธีสมโภชรับขวัญพระเจ้าหลาน พอดีเมืองกลิงคราษฎร์ได้นำช้างปัจจัยนาคมาคืนพระองค์ จึงรับสั่งเตรียมกองทัพไปรับเสด็จพระเจ้าเวสสันดรกลับเมือง

ในกัณฑ์นี้มีคาถาเพียงบทเดียว ใช้ฝากเด็กให้เทวดารักษา คือ "เทวา กุมารัง อารักขันตุ"

กัณฑ์ ฉกษัตริย์ มี ๓๖ พระคาถา ว่าด้วยการเสด็จพระราชดำเนินไปสู่เขาวงกตของพระเจ้ากรุงสญชัย พระนาง

ผุสดี พระชาลี และพระนางกัณหา พร้อมจัตุรงคเสนาเป็นขบวนตามเสด็จ จนกระทั่งทั้งหกกษัตริย์ได้พบกัน และดีพระทัยจนสิ้นสมปฤดีด้วยกันทั้งหกพระองค์ พร้อมทั้งข้าราชบริพารและทหารทั้งกองทัพ และฝนโบกขรพรรษก็ได้ตกลงมาจากท้องฟ้า โปรยปรายจนหกกษัตริย์กลับฟื้นจากสมปฤดี

ในกัณฑ์นี้มีคาถารวมญาติ ถือกันว่า สวดภาวนาเสมอ ๆ แล้วญาติพี่น้องรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกันดี คาถาว่า "วุฎฐิธารัง ปะวัตเตนโต เทโว ปาวัสสิ ตาวะเท อะถะ เวสสันตะโร ราชาวะญาติหิ สะมะคัจฉะถะ"

กัณฑ์ นครกัณฑ์ มี ๔๘ พระคาถา เริ่มจากตอนพระเวสสันดอนสั่งลาพระอาศรม ทรงสนาน และทรงรับพระราชทานเครื่องทรง หลังจากนั้นก็เสด็จกลับเข้าพระนคร และได้ครองเมืองต่อมา

กัณฑ์นี้ มีพระคาถาเวสสันดรครองเมืองว่า "เอกัชฌัง สันนิปะติงสุ นาสสะ มัญชู นิกุชชิงสุ ปุระโต ปะฏิ

ปิ๊ชชิงสุ สะมันตา ปะริกะริงสุ เว" เป็นคาถามหา-
โภคทรัพย์

หัวใจคาถาพัน

สะ ระ ตะ นะ

ถือเป็นบทภาวนาครอบจักรวาฬใช้ได้สารพัด

การใช้คาถา

ผู้ใช้คาถานี้ ข้อสำคัญต้องตั้งใจให้มั่น หมั่นสาธยายอยู่เป็นนิตย์ และเจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณก่อน จึงจะบังเกิดผลตามประสงค์

อธิปปัตโต ภิกขุ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์ เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า ฯ ฝั่งพระนคร
นายสิตล์ นุตะเสน ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๖